

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

A Csallóköz településföldrajzi vizsgálata

SZAKDOLGOZAT
FÖLDTUDOMÁNYI ALAPSZAK
TÉRKÉPÉSZ ÉS GEOINFORMATIKA SPECIALIZÁCIÓ

Készítette:
Sárközi Bertalan Ruben

Témavezető:
Faragó Imre
mesteroktató
ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Intézet

Budapest, 2023

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	4
2. A Csallóköz földrajzi vázlata	4
2. 1. Természetföldrajzi vázlat.....	4
2. 2. Történelmi vázlat.....	6
2. 3. A Csallóköz közigazgatási vázlata	9
3. Árvízvédelem	10
4. A Csallóköz településföldrajzi vizsgálata.....	17
5. A Főttáj településföldrajzi vizsgálata	21
6. Az Altáj településföldrajzi vizsgálata	27
7. Összegzés.....	33
8. Köszönetnyilvánítás.....	34
Irodalomjegyzék	35
Ábrajegyzék	36
Nyilatkozat.....	38

*„Itt volt azon Aranykert,
melyben a Tündérek honoltak,
hol örök tavasz virít
s arany gyümölcs terem.”*

Ipolyi Arnold

1. Bevezetés

Szakdolgozatom célja, hogy a Csallóköz természeti és mesterséges arculatváltozásain különböző topográfiai térképek segítségével tájvizsgálatot tartsak. Írok röviden Csallóköz történetéről, földrajzáról egy betekintésre, ismertetésre szolgáló vázlatot. Külön hangsúlyt fektetek az árvízvédelemre és annak fontosságára, hiszen e térségben a víz meghatározó szerepet töltött és tölt be a mai napig.

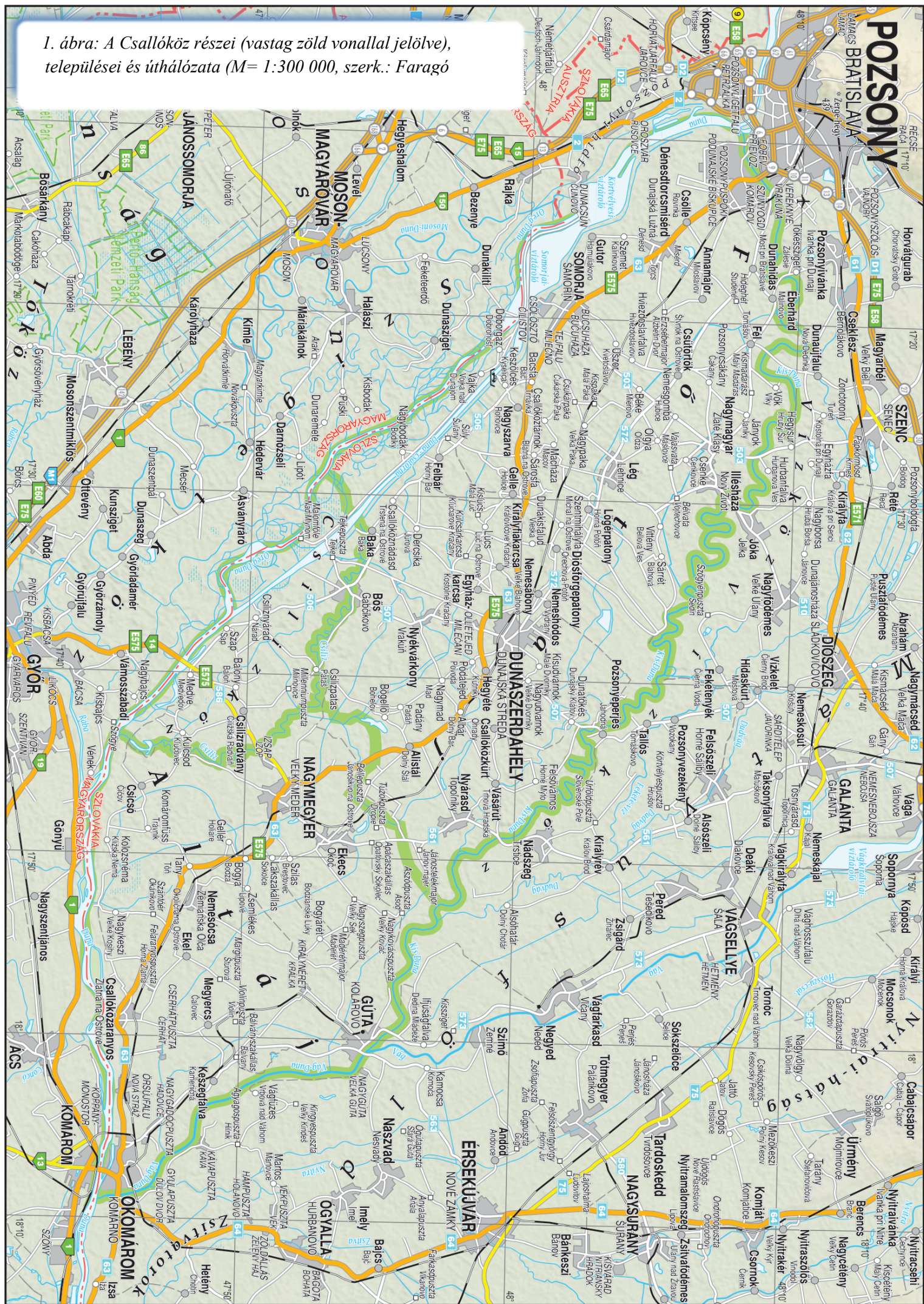
2. A Csallóköz földrajzi vázlata

A folyóvizek korok hajnala óta pusztító és építő műve, s a földi időhöz mértén oly kései antropogén beavatkozásoktól napjainkig formált Csallóköz.

2. 1. Természetföldrajzi vázlat

A Duna Pozsonyt közvetlenül elhagyva kettéágazik, melynek baloldali, kisebbik ága (Kis-Duna) főmedréből kilépve a Kisalföld felvidéki területein hódít magának új, kacskaringós medret. Meanderezős útján Gútánál felveszi a Vág vizét, majd Vág-Dunaként határozott irányt vesz, s Komárom városánál hazatér az öreg Duna medrébe. E kiszakadás és betorkollás Európa legnagyobb szárazföldi szigetét teremti meg. Hossza 97 km, legnagyobb szélessége 27 km, s mintegy 95 önálló településnek, annak lakosságának ad otthont. A Kárpát-medence egyik legjobb gabonatermő földje, mely egyben európai viszonylatban is jelentős ivó- és termálvízkészletet rejt magában. Ásványvizei kiemelkedően jó minőségűek. Népe a középkorban halászatból és vadászatból élt, hal- és vadállományát igen bőségesnek írták le. Az Aranykertet, Csallóköz másik nevét, feltehetően e gazdag természeti adottságoknak köszönhetően érdemelte ki. A Csallóköz a Kisalföld természetföldrajzilag jól elkülöníthető tája. A szigetet azonban további három részre lehetne osztani. A kissé magasabban fekvő és területileg nagyobb Főtájra, amelyhez a korábbi Pozsony vármegye határa igazodik. Másik része az alacsonyabb fekvésű, kevésbé sűrűn lakott Altáj, mely Komárom vármegye részét képezte. A Csiliz folyása által lehatárolt Csilizköz pedig az egykori Győr vármegyéhez tartozott.

1. ábra: A Csallóköz részei (vastag zöld vonallal jelölve), települései és úthálózata (M= 1:300 000, szerk.: Faragó

2. 2. Történelmi vázlat

A Csallóköz már a bronzkorban lakott hely volt, annak ellenére, hogy a XIX. századi vízszabályozási munkálatok előtt rengeteg vízfolyás, láp, mocsár tette az emberi letelepedés szempontjából óvatosságra intő területté. Egyedül a sziget nyugati felső negyede élvezett már akkoriban is ármentességet arányaiban nagy területen, ahol a Duna kavicsfordulékát letette. Az apróbb szemű fordulék, mely a jó termőtalaj alapjául szolgál, a keleti végekben halmozódott fel. E két vidéket a sziget középső részén keskeny földnyelv kötötte össze, s tette lehetővé, hogy az őslakosság szárazlábán eljusson a sziget egyik szegletéből a másikba.

Csallóköz, államalapításunk előtti időkben is magyarok által lakott terület volt, erre bizonyítékként szolgálnak a sziget délkeleti szeglete, a Csalló, Zsitva, Nyitra és Vág vize összefolyásának térségében koncentrálódott honfoglalás kori leletek, de a törzsek neveiből eredeztetett települések nevei is ezt támasztják alá, ugyanis törzsnevekről elnevezett (egykori) település csak a keleti részen lelhető fel: *Nagymegyér, Megyerics, Kiskesz, Nagykesz, Várkesz, Nyék, Kürt*. Mindkét bizonyítékcsoport arra enged következtetni, hogy a honfoglalás időszakában legelőször e térség értékelődött fel leginkább, s a csallóközi településszerveződés innen vette kezdetét. A települések és földbirtokok a törzsi nemzetségek közt oszlottak meg. Szent István államalapítása után a királyi vármegyerendszert kiterjeszti az egész országra. Csallóköz közvetlen környezetében három vármegyeközpont létesül: *Pozsony, Győr és Komárom*, hatáskörük pedig egy-egy részt fednek le a szigetről. Kialakul Csallóköz főútvonala, amely Komárom és Pozsony királyi várakat köti össze a sziget teljes hosszában, szinte pontosan megadva annak gerincvonalát. Ezen út mentén fontos kereskedelmi települések jönnek létre: *Vásárút, (Duna)Szerdahely, (Csallóköz)Csütörtök, Vámostelek, Vámos*.

Földrajzi adottságainak köszönhetően a Felső-Csallóköz településsűrűsége nőni kezd, számos fontos útvonal jön létre, s a vidék egyre inkább felértékelődik, míg a XIII. század elejére kialakul a mai Csallóköz településföldrajzi arcképe. (Makkai, 1947)

Népességét tekintve kijelenthetjük, hogy a XVIII. századi szlovák telepesek érkezéséig szláv népesség itt nem élt. A középkor végéig kis számban *Padányon* még besenyők éltek, legalább is nyelvüket addig megőrizték. A nyugati szélén német lakosság évszázadokon keresztül jelen volt, azonban olyannyira asszimilálódott, hogy a XIX. századra számuk már a minimális felé konvergált. (Makkai, 1947)

IV. Béla Muhinál szenvedett vereségét követően az ország a teljes kiszolgáltatottság helyzetébe került. A tatárdúlást a Csallóköz sem kerülhette el, ám nagyobb sereget – talán épp a mocsaras, lápos terep miatt – nem vezényeltek a sziget területére. II. Frigyes osztrák herceg kihasználva a magyar király szorult helyzetét, meneküléséért Moson, Sopron és Pozsony vármegyéket kérte cserébe, így Csallóköz nagy része egy időre osztrák fennhatóság alá került. Mohács következtében az ország magatehetetlenül két nagyhatalom közé szorult, majd előbb két, utóbb három részre szakadt. Mindkét esetben Nyugat-Magyarország, így a teljes Csallóköz is Habsburg Ferdinánd kezébe kerül. (Ác, Kmet, Rajskey, Banic, Zsigmond, & Navrátil, 2002)

1663-ban jelentést tettek, miszerint Küprülü Ahmed török nagyvezír Bécs ellen vonul, de nem Győr-Bécs irányban, hanem Érsekújváron keresztül, hogy a Csallóköz fölötti bécsi utat biztosítsa. A törökök előbb Párkánynál, majd Érsekújvárnál is megverik a királyi seregeket. Innentől kezdve Csallóköz a török gyűjtogatások és fosztogatások áldozatává válik, sok település és lakó vesztét okozva. A későbbiekben Csallóköz is érintett a török kiűzésében, majd Thököly és Rákóczi korszakaiban is újra fontos hadi események zajlanak le itt, főleg Komárom és Pozsony tekintetében. (Ác, Kmet, Rajskey, Banic, Zsigmond, & Navrátil, 2002)

II. József 1785-ben az addigi vármegyerendszer helyett bevezette az új alapokon nyugvó, kerületekre történő felosztását Magyarországon. Ennek értelmében Magyarország területét 10 kerületre osztották, élükre pedig kerületi biztosokat állítottak. Csallóközön Nyitra és Győr kerületek osztoztak. (Ác, Kmet, Rajskey, Banic, Zsigmond, & Navrátil, 2002)

A '48-as szabadságharcban Komárom bevehetetlennek tűnő várát Klapka György védte. Mivel az osztrák seregeket a Duna mindkét oldalán felvonultatták, a közhangulatban annál inkább forrott a magyar szabadság iránti vágy, s a helybéliek a kisebb szabadságharcos egységeket megsegítve zaklató rajtaütéseket végeztek az osztrák csapatokon. Éppen ezért fenyegették a lakosságot akár halálbüntetéssel is, ha azok valamilyen módon együttműködtek a szabadságharcosokkal. A büjtatásért vagy befogadásért pénzbüntetés járt. Több csallóközi települést 1000 forint, vagy ennél nagyobb pénzbírságra ítélték az ilyen cselekedetért. Az oroszok belépése az osztrákok oldalán eldöntötte a harcok kimenetelét, s a szabadságharc elvesztése után Csallóköz egyes megfogalmazások szerint bujdosók és rabok hazájává vált. 1867-ben az osztrák és magyar felek megállapodtak a két állam közti jogi, gazdasági és politikai ügyekben, így létrejön az Osztrák – Magyar Monarchia, melynek élén továbbra is Ferenc József maradt. A monarchia idején a viszonylagos béke és a gazdasági fejlődés időszaka köszöntött be, továbbá a csallóközi ármentesítés fontos mérföldkőhöz ér a XIX. század végéig. (Ác, Kmet, Rajskey, Banic, Zsigmond, & Navrátil, 2002)

Az Osztrák – Magyar Monarchia az első világháború végén felbomlik, s így Magyarország önálló államként is a vesztes országok közé tartozik. A Párizs környéki békediktátum alapján a magyarokat példátlan módon büntetik meg. A békeszerződés értelmében Magyarország területének mintegy 2/3-át, népességének felét volt köteles átadni az utódállamoknak. Csehszlovákia 61 646 km²-nyi területet nyer Magyarország testéből. E területen több mint 3 millió ember élt, melynek ~31%-a magyar volt. Tiszta magyar etnikumú tömbök kerültek csehszlovák fennhatóság alá, ám ezeknek is egyik legfájóbb vesztesége Csallóköz, hiszen szintisztán magyar lakosságú, földrajzi szempontból jól lehatárolható terület. A végleges határ meghúzása előtt 1919-ben a szociáldemokrata pártok berlini konferenciáján mind a magyar, mind a csehszlovák delegátusok hosszas viták után megállapodtak, s a konferencia leszögezte: *„a konferencia résztvevői teljesen egy nézetben vannak abban a tekintetben, hogy a Csehszlovák Köztársasághoz semmiféle tiszta magyar területek nem csatolhatók.* (Buchinger, 1936, old.: 108)”

Habár a felvidéki határok meghúzásakor Csallóköz hovatartozása szülte a legtöbb vitát és kétséget, az ítélet mégis megszületett, és százezernyi csallóközi magyar szorult kisebbségbe. Az államfordulat után megszakadtak a gazdasági és szellemi szálak Magyarország irányába, a szövetkezeti mozgalmak szétbomlottak, s az újonnan született csehszlovák állam nem tudta és nem igyekezett integrálni a magyar szervezeteket a gazdaságba. A megmaradásért pártokat hoztak létre, erőfeszítéseket tettek a kultúra terén, valamint gazdasági szervezeteket alapítottak. 1925-ben a galántai székhelyű Hanza-Szövetkezet, amely a legsikeresebb felvidéki magyar vállalkozása lett, hosszú időre egyben tartotta a csallóközieket is. (Ác, Kmet, Rajsky, Banic, Zsigmond, & Navrátil, 2002)

1938. november 2-án az első bécsi döntés következtében a Csallóköz nagy része Pozsony és néhány környező település kivételével visszakerül más felvidéki területtel együtt Magyarországhoz. Összesen 11 927 km² terület 869 ezer fős lakossággal, melynek 86,5%- volt magyar. A II. világháború befejeztéig Csallóköz Komárom vármegye részét képezte, melynek 3 járása volt: Somorjai, Dunaszerahelyi és Komáromi járás. Csallóköznel a határ Somorja felett Gutor és Szemet települések felett vezet északnak, majd északkeleti irányban Csallóközcsetörtök felé kanyarodik. A település határánál újra északi irányt vesz, s sorra Pozsonyacsákány, Fél és Éberhárd települések mentén, északon szeli át a Kis-Dunát. (Halassy, 2021)

A második világháború elvesztésével a bécsi döntések által visszkapott területeket Magyarország újra elveszíti, így Csallóköz ismét Csehszlovákiához került. A háború után megtorlás várt a felvidéki magyarokra. Jogfosztás, reszlovakizáció, kényszermunka és lakosságcsere. A

lakosságcsere terén Csallóköz térsége volt a legérintettebb helyszín, ahonnan főképp Pest és Nógrád megyékbe, valamint Dél-Dunántúlra és a Dél-Alföldre telepítettek ki magyarokat, az onnan eljövő szlovákok helyére.

1948. 02. 25-én a kommunista párt hatalomra jutásával köszöntött be a majd' 40-ig tartó kommunista rendszer. A Csallóközben is megkezdődött mind a társadalmi, mind a gazdasági alapok szocialista arcúvá váló átformálása. A magánkereskedés megszűnt, a gyárak és üzemek, magánvállalatok fokozatosan állami tulajdonba kerültek, s a mezőgazdasági vállalatok termelői szövetkezetekké változtak át. (Ác, Kmet, Rajsky, Banic, Zsigmond, & Navrátil, 2002) Csallóköz kulturális és gazdasági központja Dunaszerdahely lett.

1993. 01. 01-jén létrejön az önálló Szlovákia, melynek Csallóköz azóta is részét képezi.

2. 3. A Csallóköz közigazgatási vázlata

A megye, vagy vármegye a magyar területi igazgatás legnagyobb egységét képezi. A *megye* szó jelentése tulajdonképpen határt jelent. A *vár* szó a vármegye nevében a vármegye központjában álló erődített építményre utal, amely a vármegye területe felett bír befolyással. Elsőként a királyi vármegyét Szent István hozta létre, amelynek szerepét a XIII. századra átvették a nemesi vármegyék, melyek 1872-ig álltak fenn. A kiegyezést (1867) követően törvényhatósági vármegyék jöttek létre. (Faragó, 2014) Az elmúlt évszázadok alatt a vármegye-határok a Csallóközben nem változtak.

Az első világháborút követően Csallóköz Csehszlovákiához került, amelytől fogva az első bécsi döntés és a második világháború vége közti időszakot leszámítva mindvégig csehszlovák, illetve a szlovák közigazgatási rendszer van érvényben.

Ma Csallóköz területe ma három kerület között van megosztva:

- Pozsonyi kerület
- Nagyszombati kerület
- Nyitrai kerület

Magyarországon a település és vármegye közti területi közigazgatási szintet nevezzük járásoknak. Az első járások a XIII. században jöttek létre. Létrehozásának célja, hogy a települések közti ügyintéзések (adó, igazságszolgáltatás, stb.) hatékonyságát növeljék, hiszen egy vármegye területe túl nagy volt ahhoz, hogy egy távolabbi helyre rövid időn belül eljusson az információ. Ahogy a neve is sugallja, a járás nagyjából egy akkora területet foglal magába, amelyet egy nap alatt oda vissza meg lehet tenni kocsival, avagy lóval. (Faragó, 2014)

Szlovákiában a magyarországi rendszerhez hasonlóan a megye/kerület közigazgatási egység alatt a járás a következő szint.

Járások tekintetében Csallóköz ma négy járásra oszlik:

- Komáromi Járás (Nyitrai kerület)
- Dunaszerdahelyi járás (Nagyszombati kerület)
- Szenci járás (Pozsonyi kerület)
- Pozsony II. járás (Pozsonyi kerület) (Farkas, 2014)

Csallóköz ma 95 önálló település otthona, melyből 88 község, 7 város (*Bős, Dunaszerdahely, Gúta, Komárom, Nagymegyer, Pozsony, Somorja*)

3. Árvízvédelem

Csallóköz benépesítése előtt, megannyi vizes ér és mocsaras terek összessége alkotta a mai formában ismert szigetet. Az akkor ott élő népesség csak kis számban volt jelen, halászatból és állattartásból élt. Takarmánynövények és egyéb gabonafélék termesztésére csak korlátozott mennyiségben akadt akkoriban alkalmas terület. A népesség növekedése arányban állt a termőföldek kibővítésével, melynek következménye, hogy az ember elkezdte szárazulattá formálni a vizes helyeket. Már az Árpádok korában gázlókat, feltöltéseket, utakat hoztak létre, a kisebb ereket a torkolatnál elzárták. A későbbiekben további gondokat okoztak a Dunai áradások, melyek elöntötték az utakat, legelőket, szántóföldeket, a településekben komoly károkat tettek. (Gúthori Földes, 1896)

Mivel többek közt Somorját igen komolyan fenyegették a Dunai áradások, 1426-ban Zsigmond király rendeletet hozott, mely az árvízvédelemről szólt. Az addigi árvízvédelem – települési szinten leginkább – egyéni feladatát a közös védekezés váltja fel. A munkálatokat a vármegye készíti elő, azokat ellenőrzi, dokumentálja. Sajnos a XVI. század végén Pozsony vármegye irattárát tűzvész pusztította el, így korábbi hivatalos feljegyzések a csallóközi árvízvédelemről nem maradhettek fent. (Gúthori Földes, 1896)

E korszakban a munkálatok leginkább torkolati elzárások, kisebb folyások mederterelése, hajóvontató utak, föld/kősáncok meghatározott helyen való építéseiből tevődtek össze. 1569-ben a csallóközi árvízvédelemről első alkalommal született törvény:

„Tovább mivel a Dunának gyakori és igen nagy kiáradásai köztudomásuak, a melyek ebben és a mult évben is, az egész Csallóköz szigetnek akkora kárt okoztak; jövőre az ilyen károknak

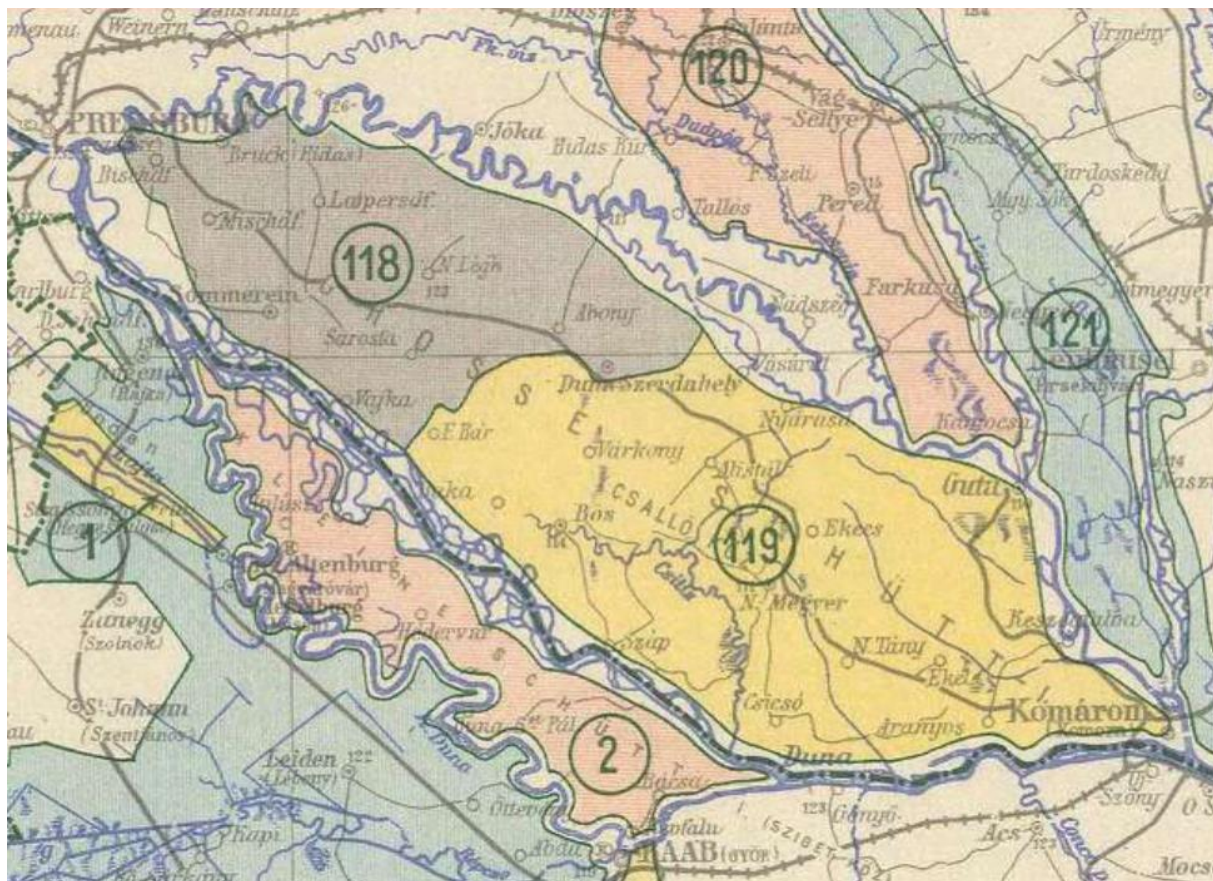
elhárítására szükséges, hogy a régi gátakat és töltéseket, a melyek a vizkiöntését föltartóztatták, de elromlottak: ismét kijavítsák és némely helyen megújítsák:

1. § Megállapították, hogy Pozsony és Komárom vármegyének a megnevezett szigeten lakó jobbágysai, az említett tizenkét napi munkából, hat napi munkát a jelzett töltések kiigazítására fordítsanak.”(1569. évi XXI. törvénycikk)

Az árvízvédelem kérdése egyre nagyobb mértéket kezdett ölteni. A gátépítésben anyagiilag a nemeseknek is részt kellett venni. 1584-től az alispánnak, szolgabíróknak, sőt a töltési munkálatvezetőknek is módjukban állt a gátépítésektől vonakodó nemesekre és nem nemesekre akár több forintnyi bírságot róni. A XVII. század végtelennek tűnő hadakozása rányomta bélyegét az árvízvédelem kérdésére. 1700-tól már azonban a Csallóköz beljebb fekvő településeinek is hozzá kellett járulni az árvédelemhez. A megszáporodó töltéseket különösen a jeges ár folyamatosan pusztította, azokat ellenőrizni és javítani kellett. A helyreállításra és kármegelőzésre vármegyei mérnököket is a terepre küldtek, ilyen mérnök volt Mikoviny Sámuel is, aki 1726 – 1735 között foglalkozott a csallóközi töltések, folyókanyarulat vágások és egyéb vízügyi munkálatokkal. Vajkaszék, melyhez 4 település tartozott, a XVIII. század elején a vármegyétől külön törvényhatósággal rendelkezett, ám sikerült elérnie, hogy a pozsonyi vármegye árvédekezés tekintetében oltalmába vegye, hiszen Vajkaszék területe igen kitett a Duna áradásainak. (Gúthori Földes, 1896)

Vajka: „1186-ban pozsonyi várbirtok, ettől az időponttól kezdődően a vajkai érseki szék székhelye. Az esztergomi érsekség csallóközi egyházi nemeseinek e székhelye III. Bélától kapta szabadságait, és a vármegyétől független külön törvényhatóságot alkotott egészen 1848-ig.” (forrás: <https://mna.unideb.hu/>)

A megfeszített munkálatok hosszú évtizedekig szakadatlanul folytatódtak. Az 1800-as évek elején új alapokra fektették az árvízvédelmi kérdést. A települések a veszély kitettségének arányában kellett szerepet vállalniuk. Az akár kilométernyi töltések sorra épültek a települések partszakaszain, a meglévők pedig folyamatos karbantartás és javítás alatt álltak, mindeközben megalakultak a helybéli árvízvédelmi társulatok is. A jégár megfékezésére az 1820-as években kezdődtek el a munkálatok. Az élesebb szögű folyókanyarulatokban a jég felhalmozódhat és feltolódhat, amely áradást idéz elő. Ez ellen sokszor a már meglévő gátak, töltések sem elegendőek, hogy az áradást megakadályozzák. A megoldást a folyómetszés jelentette, amely a folyókanyarulatot levágta, biztosítva a jeges víz gondtalan továbbúszását. A korabeli feljegyzések alapján a vármegye minden kért és kéretlen árvízvédelmi intézkedést készségesen megadott településeinek. (Gúthori Földes, 1896)

2. ábra: A Magyarországi és a határmenti vízitársulatok térképe részlet
(forrás: hungaricana.hu)

1. Lajta Vízrendező Társulat

2: Szigetközi Ármentesítő Társulat

118: Felső-Csallóközi Ármentesítő Társulat

119: Alsó-Csallóközi és Csilizközi Árm. Társ.

120: Vájobbparti és Dudvág völgyi Belv. Lev. Társ.

121: Vágbalparti árm. és Belv. Lev. Társ.

A XIX. század vége felé a Somorja központú Felső-Csallóközi Ármentesítő Társulat 116 km hosszan hozott létre töltéseket, míg a Vágjobbparti Ármentesítő Társulat 79 km-nyi szakaszokból álló védművet állított fel. Több mint száz kisebb-nagyobb vízfolyást gátoltak el és szüntettek meg véglegesen, minek hatására a földművelésre alkalmas területek száma egyre nőtt. A sűrűn medrét átalakító Duna és annak ágai a hajózásban is komoly problémákat okozott. A zátonyok jelenléte nem csak a hajósok mindennapjait nehezítették meg. Télvíz idején, a zátonyokon fennakadó jégtömeg további komoly áradásokat okozott. Mindezeknek elejét véve az 1870-es évekre mederkotrással igyekeztek javítani a helyzeten, ám ezek kezdetben sikertelen akcióknak bizonyultak. (Kelen, Hegedeös, & Remenyik, 1895)

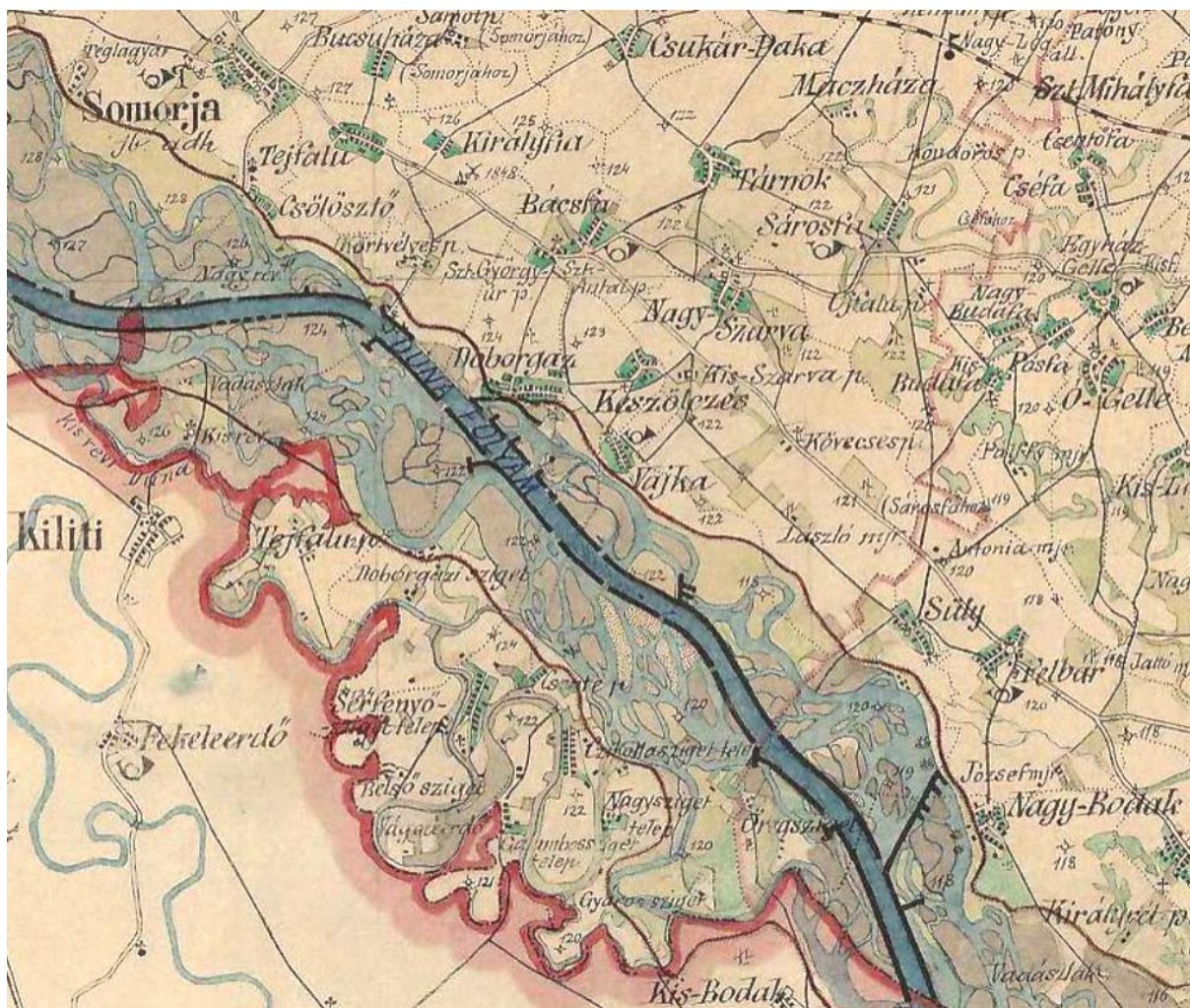
1885-ben a Felső-Duna szabályozását törvénybe iktatták:

''1. § A közmunka- és közlekedési minister felhatalmaztatik, hogy a Duna dévény-dunaradványi szakaszának a bemutatott tervek szerinti szabályozását államköltségen végrehajtsa.'' (1885. évi VIII. törvénycikk)

A törvényben többek között a következő célokat fogalmazták meg:

- A Duna főmedre állandó, egyetlen víztömegként, lehetőleg kanyarok nélküli, hajózásra alkalmas folyó legyen
- Pozsonytól Dunaradványig a Duna átlagos mederszélességének 300 méternek kell lennie
- mélysége 2 méter legyen
- a víz esése kilométerenként legfeljebb 29 centiméter legyen
- A jégtorlasz kialakulási lehetőségének elejét kell venni

A Felső-Dunai munkálatok egészen 1896-ig tartottak. A század végére a térképen (3. ábra) látható módon tudták a megannyi mellékággal rendelkező Duna vizét egy főmederbe terelni (sötétkék szín). A világoskék szín értelemszerűen a Duna korábbi állapotát mutatja. Fontos objektum a térképen a Dunával párhuzamos, a térképszelvényen északnyugatról délkeletre tartó gátrendszer, amely ekkoriban a Csallóköz nagy részén végigfutott.

3. ábra: A szabályozott Duna, Pozsony vármegye térképrészletén (1902)

(forrás: hungaricana.hu)

A munkálatokra mintegy 3,5 millió m³ terméskövet használtak fel. A beavatkozás végeredményben nagy sikernek számított, a célkitűzéseket végre tudták hajtani. Azonban az intézkedés sikeressége továbbra sem tükrözte a megkívántakat, ugyanis egyes szakaszokon továbbra is akadtak gázlók, illetve a jégár elleni védelemre sem tudtak végleges megoldást alkalmazni. (Kelen, Hegedeös, & Remenyik, 1895)

1899-ben a pozsonyi folyammérnöki hivatal már a következő munkálatokat sürgeti, hiszen a Felső-Dunai szabályozáson átesett egyes szakaszok újfent javításra szorultak. A javítások, gátak, sarkantyúk építése tovább folytatódtak, míg 1916-ra, a háború okozta pénz, illetve munkaerőhiány szüneteltetni kényszerítette a vízszabályozást. Ez idő alatt 101 új sarkantyút építettek. (A sarkantyú partról a mederbe benyúló, a folyó összeszűkítésére, szabályozására vagy a part védelmére szolgáló kőből vagy más anyagból készült gát.) 1908-ban újabb

mellékág elzárásokat végeztek, tehát a kisvizeket a főmederbe terelték. (Károlyi, Dr. Károlyi, & Vázsonyi, 1973)

Az első világháborút követően a Duna határt képezett Magyarország és a frissen létrehozott Csehszlovákia között. A Duna hajózhatósága érdekében kulcsfontosságú volt, hogy a két állam közösen tegyen erőfeszítéseket, ez azonban egészen 1927-ig váratott magára, mikor is a Magyar—Csehszlovák Közös Műszaki Bizottság alakult meg. A bizottság létrejöttével a munkálatokat igyekeztek mind időben, mind anyagiakban egyenlő mértékben végezni. 1938–1944 között újra magyar fennhatóság alá került a felső-dunai térség, amely nagy löketet adott vízszabályozási folyamatoknak. Nagy mennyiségű kotrásra és kőbeépítésre került sor. Újdonság, hogy betonból készített műköveket is leraktak, amelynek felhasználása hatásosnak bizonyult. A második világháború után a Duna ismét határrá vált. A háború utáni nehézségek, a károk helyreállítása, a munkaerő és eszközhiány, az árvízvédelemnél is megmutatkoztak. 1949-ig az állapotok stagnáltak vagy romlottak. A töltések sok helyen le-leszakadoztak, vagy beomlottak, a gázlók, a meder és ez által a vízszint pedig kotrás hiányában megemelkedett. A munkát a Magyar—Csehszlovák Közös Műszaki Bizottság közreműködésével folytatták, amit a második világháború félbeszakított. Ebben az időszakban az egyik legfontosabb feladatá a mederkotrás vált. 1956–1960-között mintegy 1 240 000 m³ mederiszapot kotortak. A XX. század folyamán az árvédelem jóval hatékonyabb lett. (Károlyi, Dr. Károlyi, & Vázsonyi, 1973)

1954-ben és 1965-ben az alpesi hóolvadás és a hosszan tartó heves esőzés mintegy 9 méteres vízszintemelkedést okoztak, amely árvízvédelmi kockázatot jelentett, s habár Kulcsod település területén gátszakadás történt, különösebb kár nem keletkezett. Az 1980-as évekig vízszintemelkedések ugyan voltak, árvízveszély nem alakult ki. (Somogyi, 2001)

1992-ben megépítették a bösi vízlépcsőt, amely legfőképp az energiatermelést, de a hajózhatóság biztosítását is szolgálja, mindemellett az alsóbb Duna szakaszok mederfeltöltődését, hordalék lerakódását céloztató megelőzi. Eredetileg egy, a Dunán Nagymarosig kiterjedő vízügyi komplexum létesült volna Magyarország és Csehszlovákia energiaellátásának biztosítására, ám Magyarország környezetvédelmi okokból elállt a projekt megvalósításától. Csehszlovákia viszont egyoldalú döntéssel megépítette az erőművet a dunakiliti és dunacsúni duzzasztókkal együtt, s a Duna vizének több mint 80%-át a bösi üzemvízcsatornába, vagyis szlovák területre terelték, amelyet egyébként mindmáig jogtalanul használnak fel. A duzzasztógátak óriási betonfalainak megépítése amellet, hogy a csallóközi sík vidéke fölé emelkedve folyamatos veszélyforrást jelent gátszakadás esetén a környező településekre, aszályossá vált termőterületeket hozott létre, súlyos vízkészlet kiesést és ökológiai károkat okozott a térség-

ben levő Szigetköz igen sokszínű és felbecsülhetetlen mértékű eszmei értéket képviselő élővilágában. A lefűződött folyókanyarulatokban, holtágakban a vízszint esni kezdett (akár 4-5 métert is), vagy teljesen elapadt. A hullámtér és az ártéri erdők területe egyaránt leszűkült, amely önmagában megváltoztatta a térség természetes arculatát. (Somogyi, 2001)

4. ábra: A bősi vízerőmű arcképe madártávlatból

(forrás: <https://www.infocsallokoz.sk/hirek/olvas/permalink:csallokozi-tortenelem-ii-bos-nagymaros-2020-06-19-120000>)

5. ábra: A bősi zsiliprendszer építési munkálatai, 1988

(forrás: <https://fuhu.hu/ma-negyedevszazados-befagyott-magyar-szlovak-konfliktus/>)

Ahogy az a képen is látható, (5. ábra) a bősi vízlépcső megépítése az egyik legnagyobb méreteket öltő mesterséges táji átalakítás azok közül, amelyeket Csallóköz térségében vittek végbe.

4. A Csilizköz településföldrajzi vizsgálata

A csallóközi Csilizköz egy természetföldrajzilag és néprajzilag is elkülöníthető táj (Faragó, 2014), mely a Csiliz és a Duna közé ékelődött területet foglalja magába. Korábban e terület döntőrészt Győr vármegye részét képezte a magyar történelemben. Csilizköz területén 7 település osztozik: *Balony*, *Csilizpatas*, *Csilizradvány*, *Csiliznyárad*, *Kulcsod*, *Medve* és *Szap*.

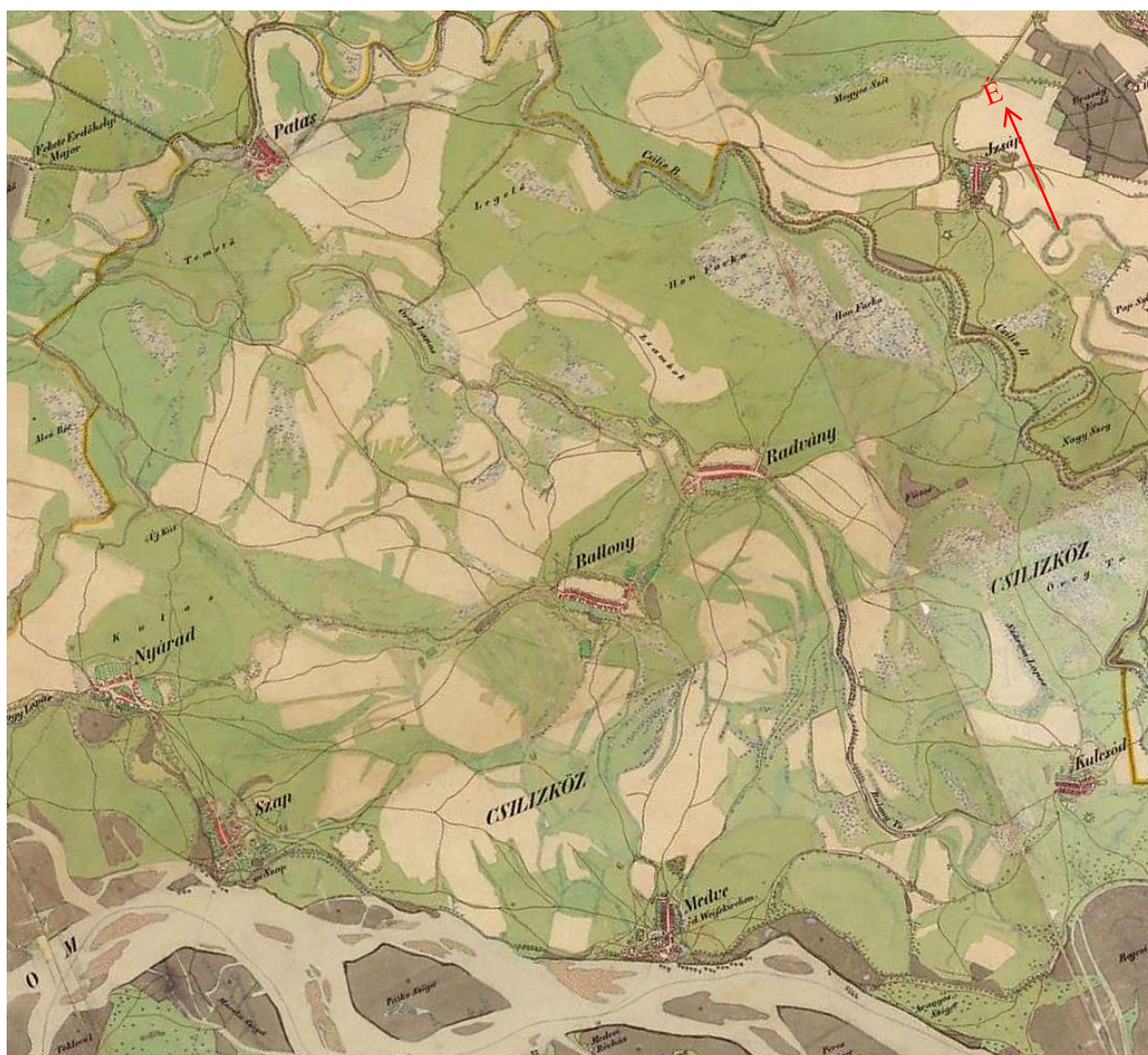
6. ábra: Csilizköz az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785)

(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

A Csilizköz települései 1914-ben:

Balony	Csilizradvány	Szap
Csiliznyárad	Kulcsod	-
Csilizpatas	Medve	-

Mint ahogyan az az első katonai felmérés szelvényén látszik (6. ábra), Csilizköz az 1780-as években legelőként bő, füves terület, némi szántófölddel tarkítva. Facsoportok és kisebb erdőfoltok szinte csak vízparton vagy települések határában jelennek meg. A folyóvizek tekintetében a Csiliz, a Duna és annak mellékágai, illetve kisebb erek Kulcsod környékén érintik a területet. Mocsár főleg a Csilizköz keleti területein, ott viszont több nagyobb foltban van jelen. Medve ekkor már dunai átkelőhely volt, mely stratégiai szempontból fontos szerephez jutatta a települést. Csilizközben jelentős útvonal is a Duna jobbpartjáról Medvére tér át, s halad a csilizközi Nyárádon keresztül fel, egészen Pozsonyig.

7. ábra: Csilizköz a II. Katonai felmérés szelvényén (1819 – 1869)

(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

A II. katonai felmérés szelvényén (7. ábra) jól látszik, hogy a megművelt földek, szántóföldek aránya erőteljesen nőtt a múlt századi állapotokhoz képest (6. ábra), habár még min-

dig jelentős területeket borít be mocsár, sekély vizű pocsolya, főleg a Csiliz mentén. Az ár-
védelem még gyermekcipőben jár, de a töltések már végigfutnak a Duna partján, ám ezek
minősége, ellenálló képessége még nem éri el a megkívántat, a töltések kimosódása, a gátsza-
kadások gyakori eseményként vannak számon tartva. A csilizközi települések beépítettsége
ugyan mindegyik esetben nőtt, különösebb fejlődés nem történt, leszámítva, hogy ekkorra
Medve mellett *Szap* is rendelkezik dunai révvel.

8. ábra: Csilizköz a Magyarország Katonai felmérés szelvényén (1941)

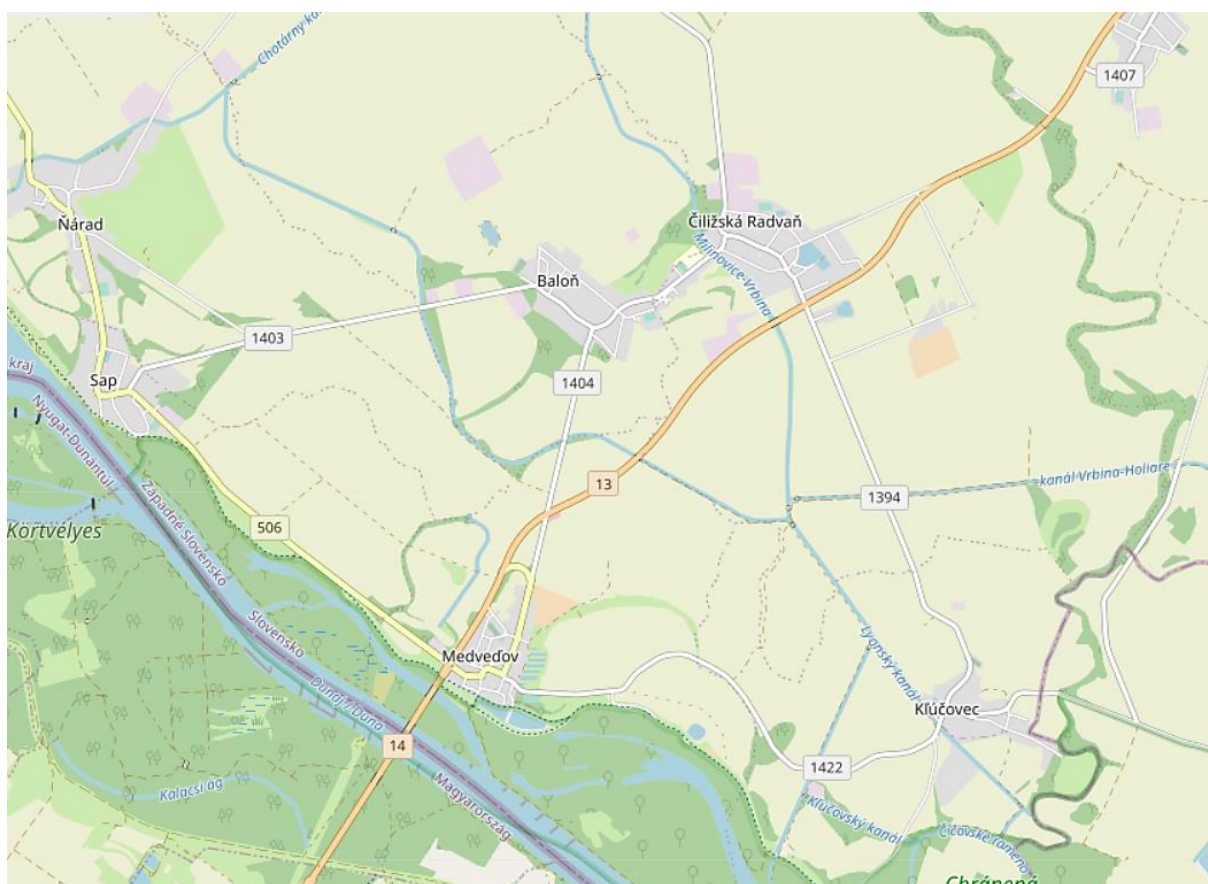
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

Magyarországon az ipari forradalom a XIX. század utolsó harmadában tört be, amely
az élet szinte minden terén újításokat hordozott magával. A II. katonai felmérés szelvényeinek
elkészülte után és az 1941-es katonai térképezés közt eltelt idő alatt a terepi változás soha nem
látott mértékben és gyorsasággal ment végbe.

A művelt és műveletlen földek aránya 1941-re kiegyenlítettnek mondható. A pocsolnyákat, nagy kiterjedésű mocsarakat sok esetben felváltotta a nád, vagy füves pusztává, legelőkké váltak, majd feltűntek a tanyák, majorok. (*Nyáradimajor, Nagyvendimajor, Ferenczytanya, Érsektanya, Antóniaház, Millenniumtelep* stb.) A dunai folyószabályozás eredményeképpen a mellékágak holtágakká váltak, amelyek részint megtartották vizüket, és állóvízként tűnnek fel, részint teljesen lecsapolták őket.

Az árvédelmi töltések ekkor már javarészt elérték a végső állapotot, amelyet a terepen ma is láthatunk. A Dunának főmedret alakítottak ki, amit a hajózás érdekében kellő mélységűre kotortak. *Szap* és *Medve* között a Dunába sarkantyúkat telepítettek.

Nagy jelentőséggel bír, amely nem csak Csilizköz, de az egész Csallóköz szempontjából meghatározó, hogy *Vámosszabadi* (akkor még *Alsóvámos* és *Győrszabadi*) és *Medve* közt dunai híd épült. A vámosszabadi híd, avagy medvei híd, a Csallóköz második dunai hídja. Ennél csak a komáromi Erzsébet híd öregebb (1892), amely magyarországi viszonylatban is az első közé tartozik. (Tamáska, 2016) A terület víztelenítése több út megépítését tette lehetővé. Az eddig meglévők közül egynéhány jó minőségű burkolt úttá fejlesztettek.

9. ábra: Csilizköz központi részének mai képe, szlovák településnevekkel

(Forrás: <https://www.openstreetmap.org/>)

A Csilizköz mai állapota a bemutatott térkép (9. ábra) szemléltetésével első ránézésre is rendezettséget sugall. A mocsaras területek gyakorlatilag eltűntek a szárazulat belsejéből. Az part menti ártéri erdő természetesen kivételt képez ez alól. Az ereket, vízfolyásokat csatornába vezették át. A Dunának jóformán megszűntek, de mindenképpen eljelentéktelenedtek a Csilizköz oldali mellékágai. A víztelenné tett felszíni talajt immáron szinte az utolsó hektárig birtokába vett a mezőgazdasági növénytermesztés. A településeket jó minőségű aszfaltozott úthálózat köti össze. A medvei híd 1941-es megépítésének köszönhetően fontos, a ma 13-as számú főút létesült. Nagymegyerig fut, és Csilizköz legmagasabb rangú útjának számít.

Fontos megemlíteni, hogy Csilizköz lakosságát tekintve a magyar történelem során töretlenül 100% közeli volt a magyarok aránya. A ma már 103. évében járó trianoni döntés sem tudta ezt az értéket jelentősen megváltoztatni, hiszen jelenleg is 85 – 90% körül mozog ez az arány a magyarok javára.

5. A Főtáj településföldrajzi vizsgálata

10. ábra: A csallóközi Főtáj az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785)

(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

Ahogy az szakdolgozatomban elején említésre is került, a Főtáj, mint Csallóköz tájegysége az egykori Pozsony vármegye területéhez tartozott. Az Altájhoz képest enyhén magasabban való fekvésének, valamint a talaj jellegének köszönhetően sűrűbb településhálózat épült ki a történelem során. Ez a kicsi szintkülönbség lehetővé tette, hogy a mocsarak, pocso-lyák a folyóvizek szűkebb értelemben vett ártereihez koncentrálódjanak. Ennél fogva a Főtáj egy igen jelentős része hosszú évszázadok óta száraz tudott maradni.

A Főtáj települései 1914-ben:

Albár	Csölösztő	Királyfia	Olgya
Alistál	Csukárpaka	Királyfiakarcsa	Ollétejed
Alsójányok	Csütörtök	Kisbudafa	Padány
Alsónyárasd	Dénese	Kislég	Pinkekarcsa
Amadékarcsa	Dercsika	Kislúcs	Pódafa
Bacsfa	Diósörgepatony	Kismadarász	Pozsonycsákány
Baka	Doborgaz	Kismagyar	Pozsonypüspöki
Balázsfá	Dunahidas	Kispaka	Sárosfa
Béke	Dunakisfalud	Kisudvarnok	Sikabony
Beketfa	Dunaszerdahely	Kulesárkarcsa	Solymoskarcsa
Bélvata	Dunatókés	Lidértejed	Somorja
Benkepatony	Éberhárd	Lögépatony	Süly
Bögellő	Egyházgelle	Maczháza	Szász
Bögölypatony	Egyházkarcsa	Misérd	Szemet
Bős	Előpatony	Móroczkarcsa	Szentmihályfa
Bucsuháza	Erdőhátkarcsa	Nagybodak	Szunyogdi
Bústelek	Etrekarcsa	Nagybudafa	Tejfalu
Csallóközgyőr	Fél	Nagylég	Tonkháza
Csallóköznyádas	Felbár	Nagylúcs	Torcs
Csallóköznyék	Felistál	Nagymad	Töböréte
Csallóközpuszta	Felsőjányok	Nagymagyar	Tőnye
Csallóköztárnok	Felsőnyárasd	Nagypaka	Úszor
Csécsepatony	Gönczölkarcsa	Nagyszarva	Vajasvata
Cséfalva	Gutor	Nagyudvarnok	Vajka
Csenke	Hegybeneéte	Nemesabony	Várkony
Csenkeszfá	Hideghét	Nemesgomba	Vásárút
Csentőfa	Illésháza	Nemeshódos	Verekenye
Csölle	Keszölcés	Ógelle	Vők

Az I. katonai felmérés szelvényén (10. ábra) jól látszik, hogy a megművelt földek aránya az 1780-as évekre szinte megegyezik, vagy netán felül is múlja a meg nem művelt terüle-

tekét. Erdőségek, fás csoportosulások a szárazulaton gyéren, azok jellemzően a folyók mentén, nagy foltokban lelhetőek fel.

A Főtáj egy jókora részét több, nagy kiterjedésű füves-vizes terület tarkítja. Ezek közül a legnagyobb, a Főtáj észak-középi részén található *Patonyföld*, amely a XVIII. században csaknem 100 km² egybefüggő területet alkotott. E táj mocsaras jellege miatt a mai napig ritkán, vagy egyáltalán nem népesült be. Adottságait kihasználva hatalmas legelőként funkcionált, alkalmas helyet kínálva ezzel az állattartóknak. A *Patony* nevű települések, földrajzi nevek ékes gyöngysorként díszítik a térképet. A Főtáj ezen részén számos esetben előfordul a feltehetően magyar személynév eredetű *Patony*. Íme, néhány településnév, amelyet a II. katonai felmérésen is szerepelnek: *Előpatony*, *Lögérpatomy*, *Dióspatomy*, *Förgepatomy*, *Benkepatomy*, *Bögölypatomy*, *Csécénypatomy*. Mára ezek a települések összeolvadtak, belőlük önálló településként *Diósförgepatomy* és *Felsőpatomy* vannak jelen.

11. ábra: A Patonyi rétek a II. Katonai felmérés szelvényén (1819 – 1869)

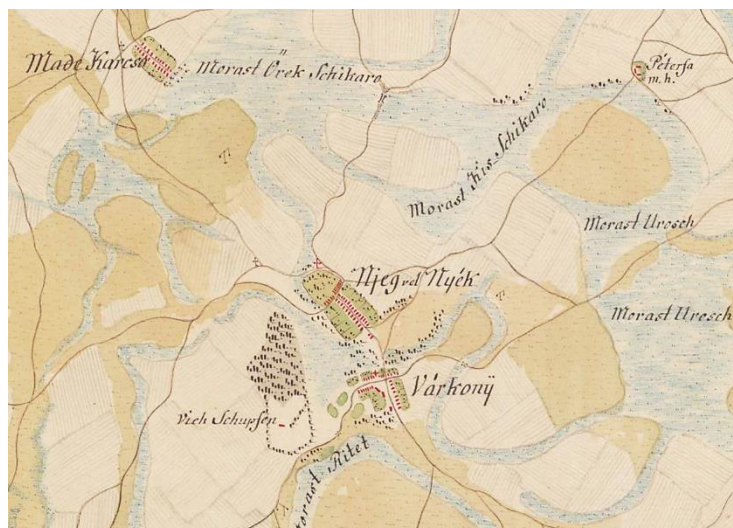
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

A térségben a *Patonyok*hoz hasonlóan különféle *Karcsa* névre keresztelt települések is létrejöttek: *Királyfiakarcsa*, *Etrekarcsa*, *Damazérkarcsa*, *Erdőhátkarcsa*, *Egyházaskarcsa*, *Pinkekarcsa*, *Siposkarcsa*, *Amadékarcsa*, *Móroczkarcsa*, *Gönczölkarcsa*, *Kulcsárkarcsa*. Ezekből *Királyfiakarcsa* és *Egyházaskarcsa* maradt fent ma is önálló településként.

Hasonlóan vizenyős felszínborítottság a Főtáj csilizközi határánál van jelen nagy kiterjedésben. A két taglalt terület közt elhalt mellékágak náddal borított, keszekusza alakzatai teszik cifrává a térképet. Az Öreg és a Kis Duna ágain egyaránt működtettek jelentős mennyiségben vízi és hajómalmokat, melyekkel évszázadokon át öröltek gabonát. A molnáripar egy-

hamar Csallóköz jellegzetességei közé került be. A gőzmalmok megjelenésével azonban számuk drasztikusan visszaesett.

A Főtaj legjelentősebb városai Somorja és (Duna)Szerdahely. Mindkét várost régi kereskedelmi út érinti, melyek mentén sűrűn váltják egymást a települések. A középső, illetve nyugati vidék csallóközi viszonylatban sűrűn lakott, ahol földművelésből és állattartásból élő magyar, illetve kisszámú német közösség él.

12. ábra: Nádas vidék a Főtajon, az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785) (Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

13. ábra: Vízimalmok a doborgazi Dunán, az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785) (Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

A XX. századig elmondható, hogy megemlítésre szoruló változások az árvízvédelmi intézkedések kivételével nem történtek. A Bögellő – Várkony térségében (12. ábra) fellelhető

holtág maradványok változatlan állapotban éltek túl generációkat, amely azért is érdekes, mert jócskán a sziget belsejében terülnek el, a folyóvízzel való közvetlen kapcsolat hiányában. E jelenséget a feltörő talajvíz magyarázza, amely Csallóköz egyik gyakori természeti adottsága.

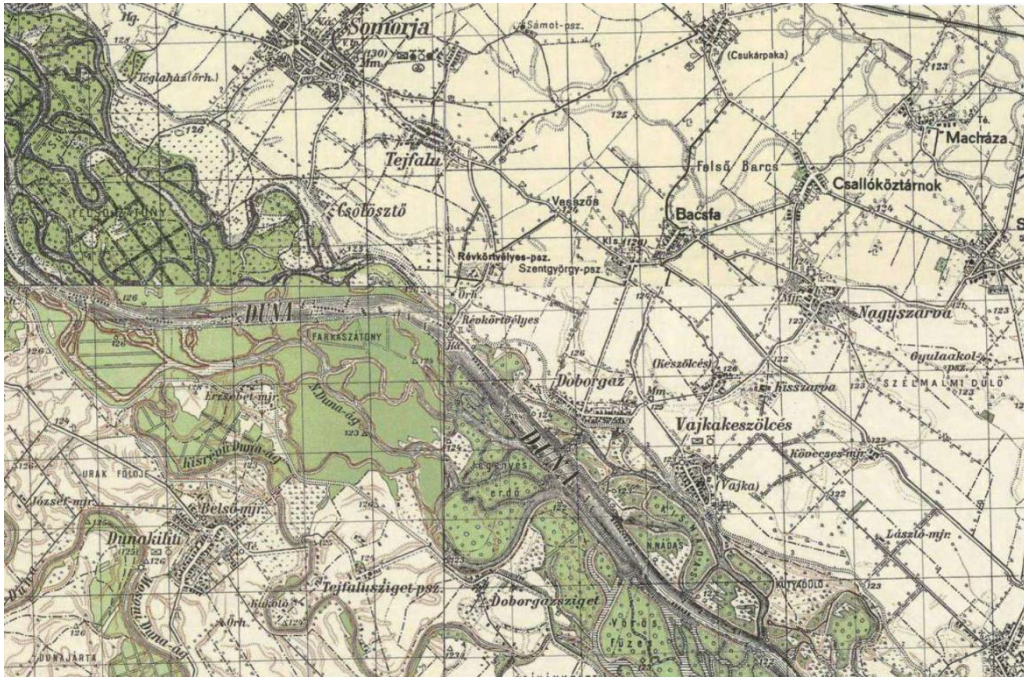
1895-ben megépítik Csallóköz első vasútvonalát. A Pozsony – Dunaszerdahely közt futó vasútpálya bő 43 km hosszú, mely Pozsony után a kisdunai hídon át Verecknye településén lép be Csallóközre.

A XX. század elején, a Főtájon is végbemennek a korszerű utak építései és a legmeghatározóbb árvédelmi intézkedések. Mind az Öreg-, mind a Kis-Duna esetében megépülnek a töltések, levágják a mellékágakat, amelyek a mai napig őrzik egykori folyásuk helyét.

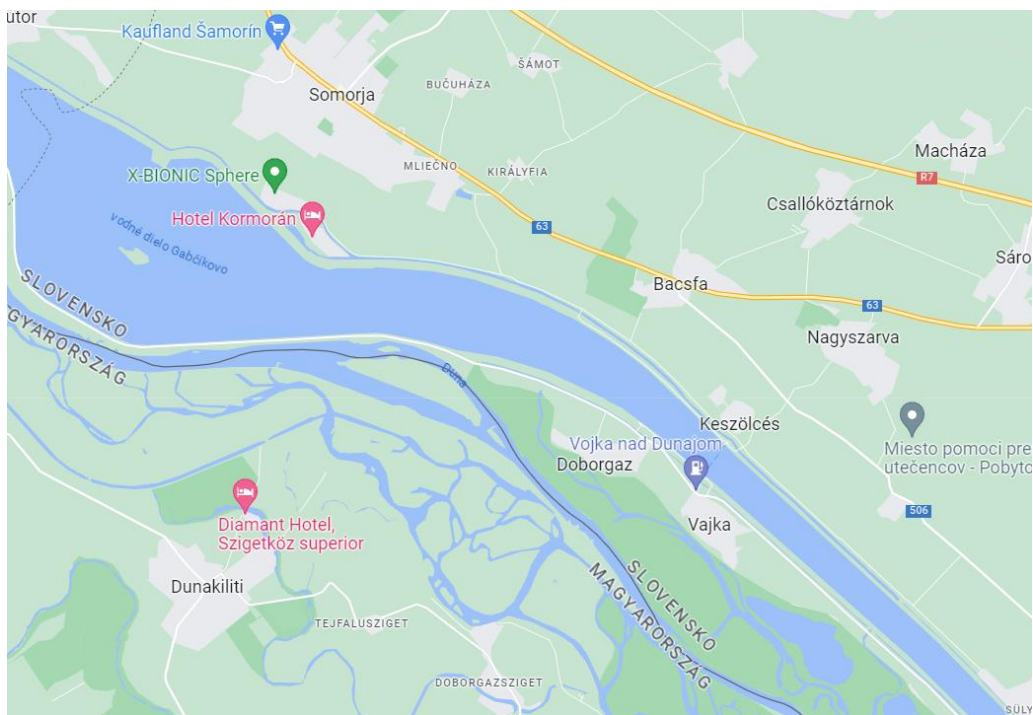

14. ábra: Egykori meanderek nyomai a Macháza és Nagypaka közti szántóföldeken (2023)
(Forrás: Google Earth)

Talán minden kétséget kizárhatunk, hogy az egyik legsúlyosabb beavatkozás mégis a bősi duzzasztórendszer 1992-es megépítése volt. A Duna majdnem teljes vízhozamát gyakorlatilag eltérítették eredeti medréből, amivel Doborgaz, Vajka, Nagybodak településeit elvágták a Csallóköztől. Látható (15. ábra), hogy az 1941-ben még Vajkakeszölcés néven élő település Keszölcés nevű lakott településrésze a jogtalanul elterelt és felduzzasztott Duna fizikailag vágta el a vajkai résztől. A duzzasztó miatt félig elbontott Keszölcés a Vajkától való elszakítása nyomán lehetett mára újra önálló település.

15. ábra: A Duna folyása Somorja alatt, a vízerőmű komplexum megépítése előtt, Magyarországon katonai felmérésének szelvényén (1941)(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

16. ábra: A Duna folyása Somorja alatt, a vízerőmű komplexum megépítése után, magyar nevekkkel (Forrás: <https://www.google.com/maps/>)

A képeket összevetve (15. és 16. ábra) a Duna és annak természetes környezetének teljes megváltoztatása látszik. Az átrendezés Csallóköz szerte és az egész Szigetközön éreztette negatív hatásait, amelyekről az árvízvédelem résznél korábban már részletesebben beszámoltam.

A Főtájon kisebb települései az évtizedek során csupán néhány utcányit fejlődtek, míg a városok, mint például *Dunaszerdahely*, de jelen esetben *Somorja* az urbanizáció nyomán a környező falvakat is magába olvasztotta. A legnagyobb ütemben azonban Pozsony terjeszkedett. Átlépve Csallóköz határát mára már olyan, nemrégiben még önálló csallóközi településeket foglal magába, mint *Szúnyogdi*, *Vereknye*, vagy *Pozsonypüspöki*.

A térképen is látható (16. ábra), a Dunával párhuzamosan kiépített aszfaltozott úthálózat is a XX. század terméke. A 63-as sz. út Komáromtól Pozsonyig szeli át teljes egészében a Csallóközt. Az R7-es gyorsforgalmi út csallóközi szakaszainak átadása a 2020-as évektől kezdődtek meg. Jelenlegi a Pozsony – Gelle közti szakasz van átadva, amely csaknem 26 km hosszú. A tervek szerint Érsekújvárig fog haladni, tehát a Csallóköz gyorsforgalmi úthálózata tovább fog bővülni a jövőben is.

6. Az Altáj településföldrajzi vizsgálata

Az Altáj Csallóköz délkeleti szeglete, amelyet Duna és a Vág, északon pedig kis részben a Kis-Duna ölel körül. A Főtáj területének nagyjából felét teszi ki, ahogyan az neve is sugallja, területe alacsonyabb fekvésű a Csallóköz más tájaihoz képest. Városai: *Gúta*, *Komárom* és *Nagymegyer*. A magyar történelemben Komárom vármegye részét képezte.

17. ábra: Az Altáj, az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785)

(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

Az Altáj települései 1914-ben:

Alsógellér	Gúta	Nagykeszi
Apáczaszakállas	Izsap	Nagymegyer
Bogya	Keszegfalva	Nemesócsa
Csallóközarányos	Kolozsnéma	Örsújfalú
Csicsó	Komárom	Szilás
Ekecs	Komáromfüss	Tany
Ekel	Lakszakállas	Túriszakállas
Felsőgellér	Megyerics	-

Az I. katonai felmérés térképén (17. ábra) látható, hogy az Altáj mezőgazdaságilag megművelt földjei a XVIII. században az összterület felét sem teszik ki. Nem csoda, hiszen ez Csallóköz talán legvízenyősebb tájegysége. Északon a Dudvág és Vág valamennyi felvidéki folyó vizét felvéve itt, *Gúta* városánál éri el a meanderező Kis-Dunát. Az Altáj északkeleti részén található *Bogya* környéki terület a Főtáj vízenyős pusztaságához, a *Patonyföldhöz* hasonlítható. Vele területileg is hasonló méretű. Itt, a középkorban főként halászatból élő *Gútán* kívül más település nincs jelen a környéken, azok inkább szórtan a Duna bal partján, valamint egy Komárom – Nagymegyer képzeletbeli vonal mentén, füzérszerűen sűrűsödnek. Ugyanez a vonal adja az itt végigfutó országutak és vasútvonal nyomvonalait is. Legjelentősebb városa mindig is *Komárom* volt, amely a történelem folyamán a vármegye székhelyeként funkció-

nált. 1892-ben megépítik a *komáromi Erzsébet hidat*, amely Csallóköz első hidjaként írta be magát a történelembe. A híd megépítése nagy lendületet adott a *Komárom* és környékének gazdasági fellendítésében, ám ezt tovább fokozta, hogy 1910-ben megépült komáromi vasúti összekötő híd is. (Tamáska, 2016) Komárom fontos vasúti csomóponttá vált a XX. század elejére. Sűrű forgalom zajlott Tata – Komárom, Pozsony – Dunaszerdahely – Komárom, Érsekújvár – Komárom vonalakon. 1914-től *Gútával* is volt vasúti összeköttetés, ám kihasználatlanság miatt sajnos 2007-ben teljesen megszüntették rajta a közlekedést.

18. ábra: Komárom, a II. Katonai felmérés szelvényén (1819 – 1869)

(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

19. ábra: Komárom napjainkban, szlovák nevekkkel (Forrás: <https://www.openstreetmap.org/>)

A 18. ábrán látható városszerkezet alapján is rögtön felismerhető, hogy *Komárom* hadászati szempontból a térség kiemelkedő helye volt. A város alaprajzának arculatát az erődítmények és annak köré épített védelmi vonal, az úgynevezett Nádor-vonal adja. A magyar történelem során számos fontos csatát vívtak meg e helyszínen. Gazdasági és területi gyarapodásához a Duna hidak megépítése, az *Erzsébet-szigeten* létrehozott kikötő nagyban hozzájárultak. Ebben az időszakban egyesült a két *Komárom*, amelyek közül a déli parton fekvő addig az *Újszőny* nevet viselte. Lakosságát tekintve az egyesítés után, némi német kisebbség kivételével, magyar volt. 1945-ben 9000 magyart telepítettek ki, helyükre szlovákokat telepítettek be. Ma, a harminckétezres lakosú felvidéki *Komárom* több mint fele magyar.

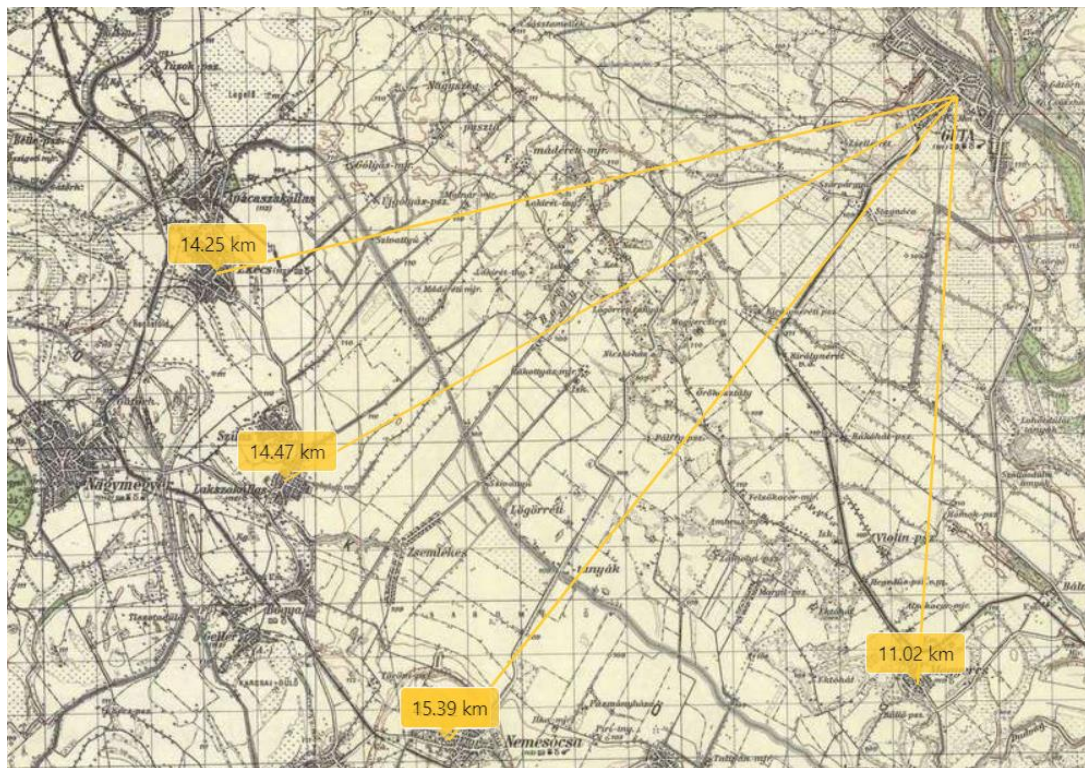
A XIX. végi és XX. század elejei árvízvédelmi intézkedéseket az Altájon is keresztülvitték. Több kisebb vízfolyás medrét mesterséges csatornába helyezték át. Nagyobb kiterjedésű természetes növényzet *Csicsó* és *Kolozsnéma* településeinek Duna menti vidékein maradtak érintetlenül. Ezen kívül megemlítsre méltó, hogy *Nagymegyer* város közvetlen környezetében található a kevesebb, mint 1 km² kiterjedésű *Nagymegyeri-erdő* is, hiszen az Altáj mára már szinte minden hektár földparcelláját művelés alá vették.

20. ábra: Nagymenyéri-erdő (2023)

(Forrás: Google Earth)

A Nagymenyéri-erdőt már az I. katonai felmérés szelvényén is ábrázolták, azon németül, *Wild Garten*-ként feltüntetve, azaz vadkertnek is fordíthatnánk magyarra. A II. katonai felmérésen *Uraság-erdő*, a XX. századtól Nagymenyéri-erdő.

21. ábra: A Bógya környéki rétek kiterjedése, Magyarország Katonai felmérése szelvényén

(1941) (Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)

A fent térkép (21. ábra) jól érzékelteti, hogy a csallóközi paraméterekhez képest mekkora kiterjedésben vannak jelen település nélküli területek. 1941-ben a *Gútához* legközelebb elhelyezkedő települések *Megyerics* (11 km), *Ekecs* (14,25 km), *Lakszakállas* (14,47 km), *Nemesócsa* (15,39 km). A köztes terület tanyák, puszták és majorok összessége. E tágas vidéken az infrastruktúra csak szegényesen épült ki. A tájegységen keresztül csak két út köti össze *Gútát* a környező altáji falvakkal, azonban mára a felszínt víztelenítették, azt végeláthatatlan gabonaféle és egyéb mezőgazdasági takarmánynövény táblája borítja.

7. Összegzés

Szakedolgozatom témájának megválasztása nem véletlenül esett éppen Csallóközre. Apai Nagyapámnak Csallóköz szülöttként még gyermekkorában kellett elhagynia szülőföldjét a háború okozta borzalmak miatt. Elhatározásom és motivációm forrása a dolgozat megírásához innen ered. Munkám célja, hogy Csallóközről, amelyről magam is oly keveset tudtam, egy átfogó, részletekbe menő vizsgálatot tartsak.

Az elemzés első része a Csallóköz természetföldrajzi vizsgálatával kezdődik, majd egy tömör, átfogó történeti áttekintéssel zárul. E részből kiderül, hogy Csallóköz a Kisalföld részeként jóval több, változatosabb, mint amit egy pusztasíkvidék láttán képzelünk. A folyók által lehatárolt terület nem csak az élethez nélkülözhetetlen víz pozitív tulajdonságainak van birtokában: A Duna óriási vízgyűjtő területe és az Alpok hóolvadásának együttes ereje olykor pusztító áradások okozója is. Szakedolgozatom második részében éppen ezért az árvízvédelmet taglalom. A harmadik, és egyben utolsó részben a Csallóközt három tájegységére lebontva végeztem térképelemzést. A vizsgálat az I. katonai felmérés szelvényeivel kezdődően a jelenlegi állapotokat tükröző webes térképekig bezárólag, mintegy 240 év főbb változásait mutatja be.

Végeredményben látható és érezhető, hogy a Csallóköz történeti, természetföldrajzi megpróbáltatásai ellenére az élni akarással, a tudás felhasználásával és az egység elvével a csallóköziek nem csak, hogy emberfeletti küzdelmet vívtak meg a századok során, de folyamatos fejlődést is el tudtak érni, ahogyan igaz az is, hogy immár 103 év idegen uralom alatt döntő többségben meg tudták őrizni magyarságukat.

8. Köszönetnyilvánítás

Elsősorban köszönöm témavezetőmnek, Faragó Imrének szakszerű tanácsait, valamint azt, hogy több esetben is saját tulajdon szakirodalmát és térképanyagát bocsátotta rendelkezésemre.

Köszönöm továbbá kitartó és szeretetteljes hozzáállását Kovács Csengének, amelyet szakdolgozatom megírásának ideje alatt felém tanúsított. Külön hálával tartozom a családomnak lelki támogatásukért, kiemelten Holmi Boglárkának hasznos meglátásaiért.

Irodalomjegyzék

- Ác, P., Kmet, V., Rajskey, D., Banic, V., Zsigmond, T., & Navrátil, L. (2002). *Csallóköz szívében*. Dunaszerdahely: Nap kiadó.
- Buchinger, M. (1936). *Tanúvallomás*. Budapest: Népszava.
- Farkas, I. (2014). Baross Gábor Terv. *Dél-Szlovákia/Felvidék regionális gazdasági fejlesztési terve*, 63-70.
- Gúthori Földes, G. (1896). *Felső-Csallóköz árvédekezésének története*. Pozsony: Felső-Csallóközi Ármentesítő Társulat.
- Halassy, B. (2021). *Magyarország atlasza*.
- Károlyi, Z., Dr. Károlyi, Z., & Vázsonyi, Á. (1973). *A magyar vízszabályozás története*. Budapest: Országos Vízügyi Hivatal.
- Kelen, J., Hegedeös, M., & Remenyik, A. (1895). Vízépítéset. In S. Borovszky, *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest: Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt.
- Makkai, L. (1947). A Csallóköz településtörténeti vázlata. In A. Alföldi, I. Bakács, I. Barta, H. Decker-Hauff, J. Deér, M. Gyóni, és mtsai., *Századok* (old.: 109-135). Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- Somogyi, S. (2001). Földrajzi Értesítő. *Természeti és társadalmi hatások a Duna mai vízrendszerében*, 299-309.
- Mezei István – Hardi Tamás: A szlovák közigazgatás és területfejlesztés aszimmetriái. Tér és Társadalom, 2003.
- Petőcz Kálmán (1998) Választások és felosztások. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>
- Tamáska, M. (2016). *Komárom Duna-partjának várostörténete a kezdetektől 1945-ig*. Budapest: Akadémia Kiadó

Ábrajegyzék

1. ábra: A Csallóköz részei (vastag zöld vonallal jelölve), települései és úthálózata (M=1:300 000, szerk.: Faragó Imre)
2. ábra: A Magyarországi és a határmenti vízi társulatok térképe részlet M: 1:750000 Budapest, 1931. M. Kir. Áll. Térk.
Forrás: hungaricana.hu
3. ábra: Pozsony vármegye térképe. Budapest, 1902. M: 1:144000
Forrás: hungaricana.hu
4. ábra: Bösi vízerőmű
Forrás: <https://www.infocsallokoz.sk/hirek/olvas/permalink:csallokozi-tortenelem-ii-bos-nagymaros-2020-06-19-120000>
5. ábra: Bösi zsiliprendszer építése 1988.
Forrás: <https://fuhu.hu/ma-negyedevszazados-befagyott-magyar-szlovak-konfliktus/>
6. ábra: Csilizköz az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
7. ábra: Csilizköz a II. Katonai felmérés szelvényén (1819 – 1869)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
8. ábra: Csilizköz a Magyarország Katonai felmérés szelvényén (1941)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
9. ábra: Csilizköz központi részének mai képe, szlovák településnevekkel
(Forrás: <https://www.openstreetmap.org/>)
10. ábra: A csallóközi Főtáj az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
11. ábra: A Patonyi rétek a II. Katonai felmérés szelvényén (1819 – 1869)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
12. ábra: Nádas vidék a Főtájon, az I. Katonai felmérésszelvényén (1782 – 1785)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
13. ábra: Vízimalmok a doborgazi Dunán, az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785) *(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)*
14. ábra: Egykori meanderek nyomai a Macháza és Nagypaka közti szántóföldeken (2023) *(Forrás: Google Earth)*

15. ábra: A Duna folyása Somorja alatt, a vízerőmű komplexum megépítése előtt, Magyarország katonai felmérésének szelvényén (1941) *(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)*
16. ábra: A Duna folyása Somorja alatt, a vízerőmű komplexum megépítése után, magyar nevekkal *(Forrás: <https://www.google.com/maps/>)*
17. ábra: Az Altáj, az I. Katonai felmérés szelvényén (1782 – 1785)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
18. ábra: Komárom, a II. Katonai felmérés szelvényén (1819 – 1869)
(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)
19. ábra: Komárom napjainkban, szlovák nevekel
(Forrás: <https://www.openstreetmap.org/>)
20. ábra: Nagymegyeri-erdő (2023) *(Forrás: Google Earth)*
21. ábra: A Bogyá környéki rétek kiterjedése, Magyarország Katonai felmérése szelvényén (1941) *(Forrás: <https://maps.arcanum.com/>)*

Nyilatkozat

Alulírott, Sárközi Bertalan Ruben nyilatkozom, hogy jelen szakdolgozatom teljes egészében saját, önálló szellemi termékem. A szakdolgozatot sem részben, sem egészében semmilyen más felsőfokú oktatási vagy egyéb intézménybe nem nyújtottam be. A szakdolgozatomban felhasznált, szerzői joggal védett anyagokra vonatkozó engedély a mellékletben megtalálható.

A témavezető által benyújtásra elfogadott szakdolgozat PDF formátumban való elektronikuspublikálásához a tanszéki honlapon

HOZZÁJÁRULOK

NEM JÁRULOK HOZZÁ

Budapest, 2023. május 29.

A handwritten signature in black ink, reading "Sárközi Bertalan Ruben". Below the signature is a horizontal dotted line.

a hallgató aláírása